

Hvordan sikrer vi vores rene drikkevand?

Af Kim Qvist, direktør i Danmarks Økologiske Jordbrugsfond.

Rent drikkevand direkte fra grundvandet står på alle danskers ønseseddel. Men mange modsatrettede interesser er involveret og lader grundvandet i fare. En drikkevandsfond kan imidlertid løse problemet for en meget lille investering samfundsmæssigt set.

Som danskere har vi et kæmpe privilegie, som kun få lande i verden er forundt. Nedenunder jorden har vi nemlig et meget stort grundvandsreservoir, hvorfra vi frit kan hente rent drikkevand op.

99,9% af alt drikkevand i Danmark kommer fra grundvandet, som vi pumper op fra magasinerne i undergrunden, ilter og filtrerer og kvalitetssikrer på vandværket og sender det direkte ud i hannerne til forbrugerne. Ingen rensning og ingen tilsætning af stoffer som klor, som vi kender det fra udlandet.

Samtidig er vi et af de mest intensive landbrugslande i verden. Hele 61% af vort samlede areal er under plov med et intensivt og effektivt landbrug med anvendelse af kunstgødning og kemiske sprøjtemidler, så vi kan producere fødevarer, som kan klare sig i den hårde konkurrence på verdensmarkedet.

Siden det effektive landbrug med de kemiske sprøjtemidler også kaldet pesticider blev introduceret for en 50-70 år siden, er mængden af kemi i den danske jord steget og jordens frugtbarhed er tilsvarende faldet. Naturen er blevet forarmet med færre arter, så vi står i en biodiversitetskrise, som biologerne kalder for den 6. masseuddøen. Oveni kommer så, at en stor del af vores landbrugsarealer ligger ovenpå vores grundvandsmagasiner med risiko for nedsivning af pesticider.

Siden 1990'erne er et stigende antal drikkevandsboringer blevet lukket, fordi vandets indehold af pesticider overstiger grænseværdierne for rent drikkevand. I dag kan vi måle på ca. 250 forskellige pesticider. Men i virkeligheden ligger der måske op mod mere end 350 forskellige midler derude, hvor vi reelt ikke ved, hvor meget der rammer overfalden på vores grundvandsspejl. For det kan tage fra 5 til 50 år for pesticiderne at nå derned. Ja, måske helt op til 100 år, før vi kender resultatet af fortidens synder. Privilegiet med rent drikkevand er derfor under pres for fremtidens generationer.

Fra vores private og offentlige vandværker ved vi, hvor mange kubikmeter vand vi hvert år henter op fra undergrunden. Omregnet til jordareal skønnes det til et areal på 300.000 hektar, som ligger ovenpå vores grundvandsmagasiner. Når vi herfra trækker skov, natur, erhvervsområder og boligområder, taler vi om et areal på 180.000 - 200.000 hektar.

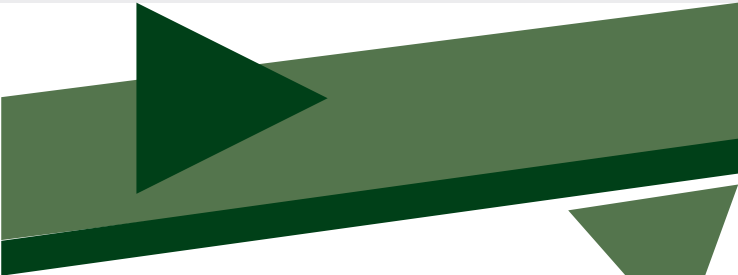
Ud af det samlede landbrugsareal svarer det til godt ca. 7,5%, som skal beskyttes mod pesticider. For langt den overvejende del af jorden er udlagt til konventionelt landbrug, hvor der må anvendes sprøjtemidler. Kun 14% af landbruget i Danmark er økologisk efter en ihærdig indsats på 30-40 år fra utrættelige ildsjæle.

Den officielle danske politik er, at grundvandet skal beskyttes og ikke renses, tilsættes klor, eller at drikkevandet skal købes på plasticflasker i supermarkedet. Grundvandet kan imidlertid ikke beskytte sig selv, så vi er nød til at gøre noget aktivt. Men vejen dertil er ikke let, fordi der er mange hensyn at tage i forhold til ejendomsretten og indtægterne i vores vigtige landbrugserhverv. Vi forsøger at minimere risiciene og at lære af fortidens synder. Men er det nok?

**DANMARKS
ØKOLOGISKE
JORDBRUGSFOND**

WWW.JORDBRUGSFOND.DK

I 2011 blev det lovpligtigt at udlægge en 25 meters sprøjtefri beskyttelseszone rundt om alle boringer ved de almene vandværker, som står for 97% af indvindingen af vores drikkevand. Men også området udenfor den 25 meters sprøjtefri beskyttelseszone er relevant at beskytte. For pumpestationerne indenfor de 25 meter trækker jo vand op fra langt større omkransende arealer, som ligger ovenpå grundvandsmagasinerne.

I 2019 udpegede et enigt Folketing derfor de boringsnære beskyttelsesområder kaldet BNBO til de almene vandværker, hvor landmænd ad frivillighedens vej mod en erstatning stopper med sprøjtingen på BNBO-arealerne. Udpegningen af BNBO-områderne er et skridt i den rigtige retning, men det rækker ikke.

I praksis trækker grundvandsmagasinerne regnvand ind fra langt større arealer – det såkaldte indvindingsopland. Vi er derfor også nød til, at sikre en oplandsbeskyttelse af drikkevandet. For hvad hjælper det at stoppe med at bruge pesticider tæt på drikkevandspumpen, hvis det reelle indvindingsopland ovenpå grundvandsmagasinerne er langt større?

I dag har vandværkerne og kommunerne også det værktøj, at de ad frivillighedens vej kan tildele landmanden en kompensation for ikke at bruge pesticider på arealerne i indvindingsoplandet. Kompensationen kræver en tinglyst deklaration på arealerne, og kompensationen er typisk lige nu et engangsbeløb på godt 50.000 kr. per hektar, som svarer til godt en tredjedel af markedsprisen for en hektar jord. Beløbets størrelse er fastsat af Overtaksationskommissionen, men mange landmænd mener, at beløbet er for lille til at kompensere for dyrkningsstab.

En ting er kompensationens størrelse. En anden ting er, at gennemsnitsalderen på landmænd i Danmark er ganske høj. Hver tredje landmand er over 65 år og står overfor et generationsskifte eller salg, hvor friværdien er landmandens pensionsopsparing. Der er landmanden naturligvis interesseret i at have den største omsættelighed af sin ejendom og jord.

Hvis der er noget, bankerne og realkreditinstitutionerne ikke bryder sig om, er det tinglyste deklarationer, der indskrænker anvendelsen af ejendommen og jorden. Det begrænser omsætteligheden og prisen, og det vil givetvis få flere landmænd til at rive sig i tøjet, hvis der skal tages ekstra hensyn til drikkevandet.

En tredje ting er, at landmænd med store arealer måske ikke føler sig kompetente eller trygge ved at hele eller dele af deres jord skal dyrkes efter økologiske principper. Indvindingsoplandene og grundvandsmagasinerne følger nemlig ikke matrikulære skel og kan komplicere en effektiv dyrkning hos den enkelte landmand.

Så det generelle billede er, at det går langsomt med at sikre vores drikkevand fra pesticider. Og måske går det alltså langsomt? Det kan kun fremtiden vise os. Folketinget og kommunerne kan jo så på et senere tidspunkt bryde med frivillighedens princip på BNBO-området og de pesticidfri dyrkningsaftaler. Men der vil altid blive et politisk tovtrækkeri omkring erstatningens størrelse og ejendomsretten til jorden. Der betales jo i forvejen ejendomsskat på jorden, hvilket nogle anser som en tilstrækkelig indgriben i den fri forvaltning af jorden.

Vi kan dog i et større perspektiv spørge os selv om, hvor dybt ned i jorden ejendomsretten går? Taler vi om de øverste 15 centimeter eller de øverste 2 meter? Hvornår bliver jorden til fælleseje ovenpå vores allesammens drikkevand? Og hvem ejer lærkerne, orkideerne og agerhønen? Er de ikke et samfundsgode som det rene drikkevand for de kommende generationer?

Der findes imidlertid andre veje at gå end lovgivning med frivillighed eller tvang. Vi kan nemlig tage andre midler i brug, som går på tværs af de nuværende løsninger, og som ser bredere på landbrugets fremtidsmuligheder end blot et enkelt punkt som begrænsning af brugen af pesticider.

I Danmarks Økologiske Jordbrugsfond og datterselskabet Dansk Økojord A/S, har vi høstet erfaringer, som viser sig at være økonomisk bæredygtige. Vi opkøber jord og forpagter den videre til dygtige yngre landmænd, mod at landmanden dyrker jorden økologisk og tager en bred vifte af hensyn til drikkevand, natur, planter, dyr, vildt og biodiversitet.

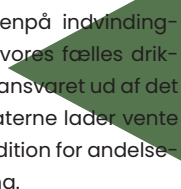
Vi har købt jorden fri, og på den måde løftes gælden væk fra landmandens skuldre, fordi ejerskabet ligger i en fond/selskab. Så skal landmanden ikke brydes med at servicere en stor gæld hos banker og kreditforeninger, men kan koncentrere sig om at drive sit landbrug på økologiens betingelser. Det giver en anden form for frihed.

Dansk Økojord A/S har i øjeblikket solgt aktier for 36 mio. kroner til private og virksomheder. Men fordi kreditforeningerne er villige til at belåne jorden med 60-70% af ejendommens værdi, har Dansk Økojord A/S kunnet købe jord for godt 80 mio. kr.

Efter tre års drift viser forretningsmodellen sig at være rentabel, og i en snarlig fremtid kan der udbetales et lille, men fornuftigt udbytte til aktionærerne, der er glade for, at deres investering går til et godt formål.

Hvorfor ikke bruge erfaringerne i Dansk Økojord A/S til at etablere en drikkevandsfond, så vi får sat skub i arbejdet med at sikre vores drikkevand? For nogle landmænd vil måske hellere sælge hele eller dele af deres jord end søge en kompensation fra vandværket. Hvorfor ikke prøve en ny model og sætte os som mål, at i år 2030 er vores drikkevand reddet for de kommende generationer?

Ved at frikøbe jorden til markedspris ovenpå indvindingsområderne står vi sammen om at sikre vores fælles drikkevand ud i fremtiden. Og dermed løfter vi ansvaret ud af det politiske spil, hvor vejen er træg og resultaterne lader vente på sig. I stedet anvender vi vores lange tradition for andelseje, fællesskab, forenings- og fondstænkning.

Aktierne i drikkevandsfonden kan sælges til helt almindelige borgere, som gerne vil redde drikkevandet fra pesticider. Store fonde kan også gå ind med ordinære indskud eller køb af aktier. For i Danmark har vi nogle meget velhavende almennyttige fonde, som arbejder med folkesundhed, vand, klimaudfordringer mv.

Danske virksomheder kan også investere i drikkevandsfonden for at sikre forpligtelsen i deres CSR-strategi. Herunder de store tech-virksomheder, som bruger ganske almindeligt drikkevand til nedkøling af deres gigantiske datacentre rundt omkring i landet.

Pensionskasserne kan også tænkes ind som mulige investorer, fordi der er kommet mere og mere fokus på pensionskassernes etiske og bæredygtige forpligtelser. Og endelig har vi fællesskabets kasse ATP, som alle danskere er en del af. Så hvis man ikke selv har muligheden for at investere i drikkevandsfonden, kan det ske indirekte gennem pensionskasserne og ATP.

Drikkevandsfonden kan herefter begynde at opkøbe jord og marker i indvindingsoplandene til grundvandet i det tempo, som aktierne bliver udbudt og solgt. Aktiekapitalen kan suppleres med realkreditlån på 60-70 % af jordens værdi og fonden kan dermed købe større arealer. Særligt hvis vi tænker os, at staten går ind og stiller en garanti for jordkøbet.

Risikoen for staten er her ekstremt lille, fordi vi taler om realkreditlån med en løbetid på typisk 30 år med en rente på pt. 0,5 - 1 %. Og på den lange bane er der næppe grund til at frygte, at jordpriserne falder væsentligt. Derfor vil der også være mulighed for på sigt at give indskyderne et lille, men rimeligt afkast på deres aktier for at være med til at sikre vores drikkevand.

Og hvad skal vi så gøre med al den indkøbte jord? En første oplagt mulighed er at forpakte jorden ud til økologisk produktion, så jorden automatisk fritages for pesticider. Ud over økologen kan der også stilles krav til natur- og vildplejeplaner og en klimainsats. F.eks. ved at benytte en CO₂-bindende og pløjefri dyrkning.

På længere sigt kan vi også animere den økologiske landmand til, at der bliver produceret vegetabilsk human ernæring og ikke foder til en stor animalsk produktion. Vi er nemlig nødt til på et tidspunkt at begrænse transporten af hensyn til klimaet, så landbruget producerer fødevarer til danskere og ikke bulkvarer til det internationale marked. Allerede i dag er importen af økologiske produkter større end eksporten. Det har vi brug for at få vendt om.

En anden mulighed er at forpakte jorden ud til skovrejsning på de indkøbte arealer. Skovrejsning er en af de allerbedste måder at beskytte drikkevandsmagasinerne på og samtidig binde kulstof og mindske CO₂-udledningen. Det kan ske ved at lægge arealet ud til urørt skov, som dels vil beskytte drikkevandet, dels vil øge biodiversiteten. Eller også kan arealet lægges ud som klimavenlig produktionsskov, hvor der ikke anvendes pesticider, og hvor der ikke tages mere biomasse ud af produktionen, end der bliver plantet på ny.

En tredje mulighed er energiproduktion ved at opsætte vindmøller eller solceller på de forpagtede arealer. Selvfølgelig skal der tages en æstetisk betragtning i brug, så alt ikke bare plastres til med vindmøller og solceller.

Rekreative områder er en fjerde mulighed, hvor bynære indkøbte arealer med kommunens hjælp kan forpagtes og sikre borgerne offentlig adgang til hundeluftning, motion, mountainbike og andre friluftstiltag.

Endelig som en femte mulighed kan drikkevandsfondens arealer tænkes ind i byudvikling af boligområder, hvor lokal- og regionalplanerne kan sikre et bæredygtigt byggeri og en anvendelse, som ikke skader grundvandet.

Fordelen ved den nye drikkevandsfond er en multifunktionel arealanvendelse, som sikrer flere bundlinjer på en gang - drikkevandsbeskyttelse, naturbeskyttelse, klimabeskyttelse, øget biodiversitet og øget livskvalitet. På den måde kan flere blive glade for tiltaget i stedet for, at vi ensidigt satser på fraværet af pesticider som drikkevandsbeskyttelse.

Hvor mange penge taler vi så om? Hvis 200.000 hektar jord kræver beskyttelse, kan vi forstille os, at 50% af landmændene siger frivilligt ja til den nuværende kompensation for en pesticidfri dyrkning. En del af sådan en aftale kan være en aktiv jordfordeling, hvor landmanden får tilbudt noget andet jord, end den jord, som ligger ovenpå grundvandsmagasinerne.

Tilbage står vi med 50% af landmændene, som hellere vil sælge jorden. Med en nuværende jordpris på omkring 150.000 kr. per hektar beløber det sig med et areal på 100.000 hektar til 15 mia. kroner. Men fordi Realkreditinstitutterne med en statsgaranti i ryggen kan gå ind med en belåning på 60-70 %, betyder det, at en drikkevandsfond kun skal rejse små 5-6 mia. kr. i aktiekapital i løbet af de næste år.

Det er et meget lille beløb, hvis vi sammenligner med de offentlige budgetter og de store danske fonde og virksomheders kapitalgrundlag. Hvis vi sætter det i perspektiv, svarer til en engangsinvestering på godt 1.000 kr. pr. indbygger for at sikre kommende generationers rene drikkevand.

Det må vi vel have råd til?

